

ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ! ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ

ΑΚΡΙΩΤΟΥ Α.¹, ΠΙΤΣΙΝΗ Α.¹, και ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Φ.¹

¹ «Αναξαγόρειο» Γυμν. Νέας Λαμψάκου, Β/θμια Εκπ/ση Νομού Ευβοίας
e-mail: theako@sch.gr

ΕΚΤΕΝΗΣ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε κατά την διεξαγωγή του προγράμματος ήταν τα εξής:

- Τ** Υγρότοποι – Οικοσυστήματα: Ορισμός υγροτόπων, φυσικοί και τεχνητοί υγρότοποι.
- Τ** Τύποι υγροτόπων : Δέλτα ποταμών – Πηγές ποταμών – Κύριο σώμα ποταμών – Εκβολές ποταμών – Λίμνες φυσικές – Λίμνες τεχνητές – Λιμνοθάλασσες – Έλη – Παράκτιες περιοχές
- Τ** Οι Υγρότοποι της Ελλάδας. Προστατευόμενες περιοχές, προσφορά τρόπος ζωής και είδη ζωής σε καθένα από αυτούς. Άλλοι υγρότοποι
- Τ** Οι «Υγρότοποι» της Εύβοιας. και η κατάσταση αυτών.
- Τ** Υγρότοποι - Βιοποικιλότητα
- Τ** Χρήσεις των υγροτόπων
- Τ** Λειτουργίες των υγροτόπων. Όλες οι λειτουργίες των υγροτόπων
- Τ** Αξίες των υγροτόπων. Οι προσφερόμενες αξίες στον άνθρωπο και το περιβάλλον
- Τ** Οι Υγρότοποι κινδυνεύουν; Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον των υγροτόπων από τις ανθρώπινες χρήσεις.
- Τ** Υγρότοποι και επαγγέλματα
- Τ** Υγρότοποι - Μύθοι - Παραδόσεις και Ιστορικά στοιχεία για τις προστατευόμενες περιοχές.
- Τ** Είδη ορνιθοπανίδας και απειλούμενα είδη. Κατάλογος σημαντικών περιοχών για την ορνιθοπανίδα

AKRISOY A., PITSINI A. and PANAGIOTOPOYLOY F.

ABSTRACT

The subjects, with which we have been occupied during our environmental program, were the follow:

Wetlands-Ecosystems: Definitions of wetlands, natural and artificial wetlands.

Types of wetlands: River delta-River springs-main river body-river estuaries- natural lakes-artificial lakes- lagoons- marshes- coastal areas

The wetlands if Greece: Protected areas, the way of life and their species in each of them.

The wetlands of Eyvoia and their situation

Wetlands- Biodiversity

Uses of wetlands

The functions of wetlands. All their functions.

The values of wetlands. The providing values in humans and to the environment

The wetlands are in danger? The effects in the environment of the wetlands' from human uses.

Wetlands and professions.

Wetlands-Myths-Traditions and historical data for the protected areas.

Types of birds and endangered species. The catalogue of important areas for birds.

Λέξεις κλειδιά: υγρότοπος – αξίες – λειτουργίες – περιβάλλον – επιπτώσεις – ζωή – προστασία – ευαισθητοποίηση – ορνιθοπανίδα – χρήσεις υγροτόπων - βιοποικιλότητα.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

- Το ενδιαφέρον των μαθητών για το θέμα.
- Η ενασχόλησή τους με ένα θέμα που άπτεται του νερού από το οποίο εξαρτάται άμεσα με την ζωή του ανθρώπου και το οποίο δούλεψαν πολλά κατά την περσινή σχολική χρονιά.
- Η καταστροφή τμήματος του «δικού μας υγρότοπου», μετά από αλόγιστη επέμβαση του Δήμου Ληλαντίων. Σκεφτήκαμε πως είναι θλιβερό το γεγονός ότι ενώ έχουμε κοντά μας έναν πραγματικό παράδεισο, να μην κάνουμε καμιά προσπάθεια να τον γνωρίσουμε αλλά και να τον προστατέψουμε.
- Η μεγάλη σημασία των υγροτόπων σαν τόπος ζωής πολλών πουλιών.
- Η δυνατότητα άμεσης επαφής και προσέγγισης του θέματος λόγω της καθημερινή μας επαφής με τις «Αλυκές Κοπανά» και τον υδροβιολογικό τους ρόλο, όπου κάθε χρόνο τον χειμώνα βρίσκουν καταφύγιο αρκετά μεταναστευτικά πουλιά(κύκνοι, πάπιες, ερωδιοί, κ.λ.π.).
- Η εύκολη Πρόσβαση στην περιοχή «Κολοβρέχτης» στην Εύβοια (7-8 χιλ. από το σχολείο μας), όπου συχνά «ξεχειμωνιάζουν» πολλά πουλιά.
Η ευκολία συνεργασίας με φορείς και υπηρεσίες.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί:

- Να κατανοήσουν την οικολογική έννοια των υγροτόπων.
- Να μάθουν όρους και έννοιες, όπως βιοποικιλότητα, διαχείριση, μετανάστευση και μεταναστευτικά είδη, οικολογικά συστήματα, υδάτινο οικοσύστημα, εδαφικό σύστημα, επιφανειακά-υπόγεια ύδατα, ορθολογική χρήση, υφάλμυρο οικοσύστημα, κ.λ.π. εμπλουτίζοντας έτσι το λεξιλόγιό τους.
- Να μάθουν τις κύριες χρήσεις των υγροτόπων. Να συνδέσουν το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον και να γνωρίσουν τις αλλαγές που προκαλούνται είτε από φυσικά αίτια είτε από τον άνθρωπο..
- Να εντοπίσουν πιθανούς τρόπους ρύπανσης.
- Να βελτιώσουν τις γνώσεις τους για την αλληλεξάρτηση φυτών ζώων και νερού
- Να κατανοήσουν την έννοια της βιοσυσσώρευσης.
- Να γνωρίσουν την πολύτιμη λειτουργία των υγροτόπων ως καταφύγιο των σπάνιων και απειλούμενων ειδών της ορνιθοπανίδας γενικώς, αλλά και των μεταναστευτικών πουλιών.
- Να ευαισθητοποιηθούν για την αλόγιστη χρήση των υγροτόπων.
- Να αξιοποιήσουν γνώσεις από άλλα μαθήματα του σχολικού προγράμματος.
- Να αποκτήσουν γνώσεις για την τοπική εθνική και παγκόσμια αξία των υγροτόπων και να γνωρίσουν την « κουλτούρα» τους.
- Να κατανοήσουν την αδιάσπαστη σχέση ανθρώπου και φύσης, αλλά και την εξάρτηση του ανθρώπου από αυτήν.
- Να μάθουν να ερευνούν και να αποκτήσουν ικανότητες παρατήρησης, ανάλυσης και σύνθεσης.

Συναισθηματικοί:

- Να διαμορφώσουν υπεύθυνη και σωστή κρίση σχετικά με τους υγρότοπους και να αναπτύξουν στάσεις και διαθέσεις φιλικές προς αυτούς.
- Να χρησιμοποιήσουν τις αισθήσεις τους.
- Να συμμετέχουν σε ομάδες, να αποκτήσουν ομαδικό πνεύμα, το συναίσθημα της συνεργασίας και της έφεσης στην έρευνα.
- Να εξασκηθούν στη συζήτηση, διαπραγμάτευση και λήψη αποφάσεων.
- Να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να επηρεάσουν και ευαισθητοποιήσουν και την τοπική κοινωνία, για την προστασία του περιβάλλοντος, των υγροτόπων.

Ψυχοκινητικοί:

- Να προτείνουν τρόπους ατομικής και συλλογικής δράσης για την προστασία του υγροτοπικού οικοσυστήματος .

- Να συνυπάρξουν και να αναπτύξουν δεσμούς φιλίας.
- Να έρθουν σε επαφή με την επιστημονική μεθοδολογία και να καλλιεργηθεί συγκεκριμένη συμπεριφορά τεκμηρίωσης δεδομένων.
- Να υιοθετήσουν τρόπους συμπεριφοράς που θα προκαλέσουν τις μικρότερες δυνατόν βλάβες στο οικοσύστημα ενός ποταμού μιας λίμνης μιας πηγής, ενός έλους ή οποιασδήποτε άλλης μορφής υγρότοπου.
- Να συμμετέχουν στην προσπάθεια προστασίας από αλόγιστη χρήση τους ή από «ανόητους» κυνηγούς, που σκοτώνουν ότι πετάει

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η ελεύθερη επιλογή, δεχόμενοι την ατομική ιδιαιτερότητα.

Η σαφής επίγνωση του σκοπού της εργασίας και της έρευνάς μας.

Η προσπάθεια επιτυχίας όλων των παιδιών σε κάποιο τομέα, με τον χωρισμό τους σε ομάδες εργασίας ανάλογα με τις δυνατότητές τους και τις προτιμήσεις τους.

Θα τους δοθούν τα κατάλληλα ερεθίσματα για συζήτηση και καθορισμό δράσεων.

Υπόδειξη πηγών έρευνας και αναζήτησης σε αρχεία, περιοδικά, βιβλία, δημόσιες υπηρεσίες.

Προγραμματισμός της πορείας των εργασιών και ενεργειών.

Χωρισμός σε υποομάδες, κατανομή εργασιών ατομικές και ομαδικές, συζήτηση των ατομικών εργασιών και σύνθεσή τους.

Βοήθεια για να ανακαλύψουν λύσεις στα εκάστοτε προκύπτοντα προβλήματα.

Ενημέρωση για τις σχέσεις μέσα στις ομάδες και στις μεταξύ τους συνεργασίες.

Επισκέψεις σε χώρους σχετικούς με τους υγρότοπους, για παρατήρηση και μελέτη.

Ανταλλαγή πληροφοριών με σχολεία του νομού μας με το ίδιο θέμα Π.Ε.

Συναντήσεις με αρμόδια άτομα είτε στο σχολείο είτε στον χώρο εργασίας τους.

Συνεντεύξεις από αρμόδιους φορείς.

Συνεντεύξεις από την τοπική κοινωνία.

Συνεντεύξεις από ηλικιωμένους για το παρελθόν της έρευνάς μας.

Επεξεργασία των συνεντεύξεων και καταγραφή των τελικών προτάσεων.

Συγγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας και των συλλεχθέντων στοιχείων.

Έκθεση των ατομικών εργασιών, φωτογραφιών, κολάζ και μακετών.

Θεατρικά δρώμενα.

Ημερίδα παρουσίασης του προγράμματος.

4.ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

εντός του σχολείου

1.Πειράματα μέτρησης του ΡΗ και ανάλυσης του νερού των υγροτόπων που θα επισκεφθούμε, στο εργαστήριο Φυσικών Επιστημών του σχολείου.

2.Επισκέψεις στην δημοτική βιβλιοθήκη Χαλκίδας, την αίθουσα Πληροφορικής, την ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του Δ. Χαλκίδας για την συλλογή πληροφοριών.

3.Σχολιασμός άρθρων από εφημερίδες και περιοδικά με θέμα την ρύπανση και μόλυνση και τους κινδύνους που διατρέχουν οι υγρότοποι

4.Καταχωρήσεις άρθρων στην εφημερίδα του σχολείου αλλά και στον τοπικό τύπο σχετικά με θέματα του προγράμματός μας.

5.Αναζήτηση σε περιοδικά, εφημερίδες, Ίντερνετ εικόνες υγροτόπων, για την δημιουργία κολάζ στη διάρκεια και στο τέλος του προγράμματος.

6. Αναζήτηση φωτογραφιών των υγροτόπων του τόπου μας.

7.Συχνή πλοήγηση στο Ίντερνετ σε συνεργασία με την καθηγήτρια της Πληροφορικής για ιστοσελίδες σχετικά με το θέμα μας.

7.Κατά τις συναντήσεις μας ασκήσεις με ερωτηματολόγια, σταυρόλεξα, ακροστιχίδες, φύλλα εργασιών από τα εκπαιδευτικά πακέτα (Ποτάμι – Οικολογικά Σχολεία – Βιώσιμες πόλεις – Νερό στη Μεσόγειο κ.λ.π.), στιγμές καλλιτεχνικής έμπνευσης και άλλα.

8. Κατασκευές από διάφορα υλικά (σε συνεργασία με το μάθημα της Τεχνολογίας), μακέτας υδροβιότοπου, που θα εκτεθεί την ημέρα της ημερίδας παρουσίασης του προγράμματος.
9. Κατασκευές χαρτών με τους υγρότοπους της Ελλάδας και του τόπου μας.
10. Κολάζ με την ζωή των υγροτόπων.
11. Ζωγραφική απεικόνιση των υγροτόπων.
12. Συλλογή ήχων των υγροτόπων και μουσική αναπαραγωγή τους
13. Προβολές στην τάξη διαφανειών, Videοκασετών, D.V.D., Videοπροβολέα με εικόνες και θέματα σχετικά με τους υγρότοπους
14. Φωτογράφιση των υγροτόπων που θα επισκεφθούμε και δημιουργία άλμπουμ εκτός του σχολείου
1. Συχνές επισκέψεις για μέτρηση και παρακολούθηση των γειτονικών Αλυκών Κοπανά.
2. Επίσκεψη στην λίμνη του Δύστου στην Νότια Εύβοια τέλος Νοέμβρη.
3. Επίσκεψη στον Κολοβρέχτη Ψαχνών, αναγνώριση – περπάτημα – φωτογράφιση – συλλογή στοιχείων τον Δεκέμβριο.
4. Επίσκεψη στις πηγές του ποταμού Μεσσάπιου στην Δίρφη της Εύβοιας.
5. Θεατρικά δρώμενα σε συνεργασία με τις άλλες ομάδες, του σχολείου.
6. Συμμετοχή στο καρναβάλι του Δήμου Ληλαντίων με σχετικό θέμα που θα επιλέξουν τα παιδιά.
7. Καθαρισμός των εκβολών του Λήλαντα τον Μάρτιο και της πλησιέστερης ακτής τον Οκτώβριο.
8. Διανομή περ/κών φυλλαδίων στα φανάρια της εισόδου, στον Δήμο μας στις 2/2/2004 Παγκόσμια ημέρα υγροτόπων και 21/3/2004 παγκόσμια ημέρα του Νερού.
9. Καταχώρηση άρθρου στον τοπικό τύπο για την Παγκόσμια ημέρα των υγροτόπων στις 2/2/2005
10. Επίσκεψη στην Τριχωνίδα λίμνη με την βοήθεια του Κ.Π.Ε. Θέρμου.
11. Επίσκεψη στο κέντρο πληροφόρησης για το Δάσος Στροφιλιάς – Λιμνοθάλασσας Κοτυχίου.
12. Διαγωνισμό αφίσας με θέμα τους υγρότοπους

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Σχολείο: 19 Νοεμβρίου 2004 ενημερωτική συνάντηση του συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων όπου οι ομάδες θα τους προσφέρουν καφέ και γλυκό από την τοπική κουζίνα.

Δήμος Ληλαντίων: 31 Νοεμβρίου 2004, ενημερωτική συνάντηση – ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας στο Δημαρχείο και παράδοση έγγραφης διαμαρτυρίας στον Δήμαρχο και τα κακώς κείμενα της περιοχής μας.

Σχολείο: 17 Δεκεμβρίου 2004: Θεατρικά δρώμενα από την ομάδα ενόψει Χριστουγέννων και με θέματα γύρω από τις δραστηριότητές τους και την μαθητική τους ζωή.

Είσοδος στον Δ. Ληλαντίων (Φανάρια) 2 Φεβρουαρίου 2005: διανομή ενημερωτικών φυλλαδίων στους περαστικούς για την Παγκόσμια ημέρα Υδροβιότοπων.

2 Φεβρουαρίου καταχωρήσεις άρθρων για τους υδροβιότοπους και το νερό στον τοπικό τύπο και αποστολή αυτών των άρθρων στο περιοδικό *Γεωτρόπιο* της Ελευθεροτυπίας. Μία ομάδα παιδιών την ημέρα εκείνη θα δώσει ενημερωτική συνέντευξη σε τοπικό ραδιόφωνο «Ράδιο Αρμονία».

Σχολείο: 9 Φεβρουαρίου : Πρόσκληση γονέων για να παρακολουθήσουν ομιλία από εκπρόσωπο της Ορνιθολογικής Εταιρείας.

24 Μαρτίου 2005 Νέα Λάμψακος: καθαρισμός των παρακείμενων του σχολείου ακτών με την βοήθεια του Δήμου, μετά την σχολική γιορτή.

Μάιος 2004: Οργάνωση ημερίδας παρουσίασης του προγράμματός μας, με την συμμετοχή όλης της τοπικής κοινωνίας αλλά και αρμόδιων φορέων

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Αρχικά με ερωτηματολόγια και συζητήσεις - διάλογος, για να μάθουμε τις υπάρχουσες γνώσεις, τη σχέση των παιδιών με το αντικείμενο έρευνας και τις πιθανές λάθος αντιλήψεις που υπάρχουν, αλλά και ποια συναισθήματα έχουν για την Περ/κή Εκπ/ση.

Κατά την διάρκεια του προγράμματος, τήρηση ημερολογίου και παρατηρήσεις για τον βαθμό συμμετοχής των μαθητών στην λειτουργία της ομάδας. Διάλογος για τις πληροφορίες τις οποίες συλλέγουν με σκοπό τον έλεγχο και την εγκυρότητά τους και ποιες γνώσεις αποκτήθηκαν μέχρι τώρα. Ποιες δυσκολίες και εμπόδια συναντήθηκαν. Ποια είναι συναισθηματική προσέγγιση του θέματος. Ποιες κινητικές δεξιότητες έχουν αναπτύχθηκαν. Πιθανά λάθη που έγιναν και συζήτηση για την διόρθωσή τους. Οι ευχάριστες στιγμές του προγράμματος.

Στο τέλος συζητήσεις, ερωτηματολόγια, απογραφικά δελτία, γραπτή έκθεση, καλλιτεχνική έκφραση των συναισθημάτων που αποκόμισαν.

Παρουσίαση του προγράμματος. Έντυπο.CD εντύπου. Power Point προγράμματος. Power Point φωτογραφικού υλικού δράσεων.

Τελικά αποτελέσματα αν πραγματοποιήθηκαν οι στόχοι που είχαν μπει. Σύγκριση των όσων ήξεραν με το τι έμαθαν από την συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Ποια ήταν τα οφέλη που αποκόμισαν και αν αναπτύχθηκαν θετικές στάσεις για το περιβάλλον. Τα αισθήματα που ένοιωσαν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Η κινητοποίηση που υπήρξε και οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν. Αν ακολουθήθηκε η σωστή μέθοδος και αν οργανώθηκε σωστά το πρόγραμμα. Συμπεράσματα από το όλο πρόγραμμα για καλύτερη αντιμετώπιση και υλοποίηση ενός νέου.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

*Οι υγρότοποι είναι όμορφοι
μιας αγκαλιάς λουλούδια.
Σώμα τους είναι το νερό,
και τα πουλιά η ψυχή τους
και η γλυκιά ανάσα τους
βγαίνει με τον αγέρα.*

Η προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα είναι ένα θέμα που έχει να παρουσιάσει φιλόδοξα σχέδια και μελέτες αλλά περιορισμένες ή και ανύπαρκτες δράσεις προστασίας. Οι υγρότοποι επηρεάζονται από τις δραστηριότητες που συμβαίνουν στην λεκάνη απορροής τους έτσι ώστε ακόμη και μετά από σωστή διαχείριση ενός υγρότοπου τα όσα συμβαίνουν στην λεκάνη απορροής του εξακολουθούν να τον επηρεάζουν. Οι κύριες απειλές προέρχονται από την αποξήρανση αλλά και από την ρύπανση και την υπερεκμετάλλευσή τους. Τα πτηνά κύριοι κάτοικοι των υγροτόπων αντιδρούν με ιδιαίτερη ευαισθησία και στις παραμικρές μεταβολές και είναι από τους πλέον αξιόπιστους δείκτες υγείας του φυσικού περιβάλλοντος. Οι υγρότοποι πρέπει να χρησιμοποιούνται με σύνεση ώστε οι γενιές του μέλλοντος να μην στερηθούν όσα μπορούν να τους προσφέρουν.

Ευελπιστούμε η τοπική κοινωνία μέσω των παιδιών της να αναγνώρισε την σημασία των υγροτόπων της χώρας και να σταματήσει να τους υποβαθμίζει με ασύνετες συμπεριφορές.

Ξέρουμε ότι είναι δύσκολο να αλλάξουμε την συμπεριφορά των ανθρώπων ριζικά, ότι κάποιοι θα μας αντιμετωπίσουν ακόμη και με χαμόγελο ειρωνείας. Είμαστε αισιόδοξοι ότι όσες κοινότητες εμπλέκονται με την διαχείρισή τους θα ξεκινήσουν την προσπάθεια για την αναβάθμιση και την διατήρησή τους. Είμαστε όμως σίγουροι ότι μπορεί κάποιοι να αδιαφορήσουν τελείως κάποιοι όμως άλλαξαν γιατί έχουν ενημερωθεί για την καλύτερη διαχείριση και ανάπτυξη της περιοχής.

Και βέβαια **εμείς τα παιδιά** που ασχοληθήκαμε με το πρόγραμμα κάποια στιγμή θα είμαστε **εμείς οι μεγάλοι** με την περιβαλλοντική συνείδηση που τόσο χρειάζεται ο πλανήτης μας για να συνεχίσει την πορεία του στην ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΕΩ τεύχη: 1°, 4°, 8°, 9°, 14°, 21°, 22°, 23°, 24°, 25°, 3°, 40°, 42°, 600, 82°, 98°, 106°, 107°, 115°, 120°, 121°, 136°, 139°, 143°, 149°, 154°, 160°, 163°, 165°, 178°, 186°, 194°
2. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΕΥΧΗ: 3°, 8°, 12°, 15°, 26°
3. «Το κόκκινο βιβλίο των απειλούμενων σπονδυλόζων της Ελλάδας» (1992) Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία
4. Στο μαγικό κόσμο των πουλιών". Τσουνής Γ. (1999): "BIRD Watching: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

5. "Τα Πουλιά της Ελλάδας και της Ευρώπης", Roger Peterson, Guy Mountfort, P.A.D. Hollom, Julian Huxley, A. Κανέλλη και W. Bauer. Εκδόσεις Χρυσός Τύπος Α.Ε. (1981).
6. ΓΑΙΟΡΑΜΑ Τεύχος Μάιος- Ιούνιος 2001
7. Αρχές Περιβαλλοντικών Επιστημών, εκδ. ΟΕΔΒ.
8. Περιβάλλον, Οικολογία, Εκπαίδευση. Αθανασάκης Α. – Κουσουρήs Θ. – Κονταράτος Σ., Αθανασάκης Α. – Κουσουρήs Θ. Εκδ. Σαββάλα, Αθήνα
9. Περιοδικό Νέα Οικολογία.
10. Περιοδικό Αμφίβιο. Εθνικό κέντρο Υγροβιότοπων,
11. Περιοδικό «Οιωνός». Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία,
12. Εφημερίδα: Βόρεια Εύβοια (Φεβρουάριος 2005)
13. Εφημερίδα: Εποχή (25 Δεκεμβρίου 2004)
14. ΔΥΣΤΟΣ : ΠΟΛΙΣ ΕΥΒΟΙΑΣ" Αρχαιολογικά και ιστορικά δεδομένα γαι τον αρχαίο Δήμο του Δύστου, της Αθηνάς Χατζηδημητρίου.
15. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ: Επιπτώσεις έργων και δραστηριοτήτων στα πτηνά και τους βιότοπους τους
Διαχείριση βιοτόπων ορνιθοπανίδας. Επιμέλεια: Δρ. Διονυσία Χατζηλάκου. Έκδοση: Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, με χρηματοδότηση του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. Έτος έκδοσης: 1999
16. www.ornithologiki.gr
17. www.wwf.gr
18. www.prasino.gr
19. www.distos.gr
20. www.evia.gr
21. www.pathfinder.gr
22. www.kastoria.gr
23. www.evros.gr
24. www.ekby.gr
25. Εκπαιδευτικό υλικό ΚΠΕ Καστοριάς
26. Υλικό από το Περιβαλλοντικό Κέντρο Ενημέρωσης Έβρου
27. Υλικό από το ΚΠΕ Στυλίδας
28. Υλικό από το Κέντρο Πληροφόρησης Κοτυχίου – Στροφυλιάς
Υλικό από το ΚΠΕ Κλειτοριάς